

ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕ ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ

МРНТИ 08.27.21

10.51889/3078-8579.2025.85.3.004

С.Н. Изеев¹, Р.Б. Азбергенова¹

¹ Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҮРДІСТІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МАЗМҰНЫ

Аңдатпа

Мақалада инновациялық үдерістің экономикалық мәні ашылады, ол экономиканың тұрақты дамуы мен бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізгі факторы ретінде қарастырылады. Инновация тек ғылыми жаңалық немесе техникалық өнертабыс ғана емес, олардың практикалық игерілуі мен коммерциялануының түпкі нәтижесі болып табылатыны көрсетілген. Ол қоғамдық қажеттіліктерді қанағаттандыруға және ресурстарды пайдалану тиімділігін арттыруға бағытталған. Жұмыста Й. Шумпетер, Х. Барнет, Б. Санто, Б. Твисс, П. Друкер және қазақстандық ғалымдардың еңбектерінде берілген «инновация» ұғымының әртүрлі түсіндірмелері талданады. Инновацияларды жіктеудің түрлі тәсілдеріне ерекше назар аударылған: технологиялық және технологиялық емес, базистік, жетілдіруші және жалған инновациялар, өнімдік және үдерістік инновациялар. Инновациялық үдерістің циклдік сипатқа ие екені, идеядан бастап моральдық ескіруіне дейінгі кезеңдердің тізбегін қамтитыны және ғылым, кәсіпкерлік, капитал мен менеджменттің күрделі өзара әрекеттесуін білдіретіні нақтыланды. Қорытындыда инновациялық үдеріс қоғамның зияткерлік әлеуетін экономикалық нәтижеге айналдыратын механизм ретінде қарастырылып, ол еңбек өнімділігінің өсуін, жаңа нарықтардың қалыптасуын және өмір сапасының артуын қамтамасыз ететіні тұжырымдалды.

Түйін сөздер: инновация, инновациялық үдеріс, инновацияларды жіктеу, Шумпетер, ғылыми-техникалық прогресс, бәсекеге қабілеттілік, экономикалық даму.

Изеев С.Н.¹, Азбергенова Р.Б.¹

¹ Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЦЕССА

Аннотация

В статье раскрывается экономическое содержание инновационного процесса, который рассматривается как ключевой фактор устойчивого развития и повышения конкурентоспособности экономики. Показано, что инновация представляет собой не просто научное открытие или техническое изобретение, а конечный результат их практического освоения и коммерциализации, направленный на удовлетворение общественных потребностей и повышение эффективности использования ресурсов. В работе проанализированы различные трактовки категории «инновация», представленные в трудах Й. Шумпетера, Х. Барнета, Б. Санто, Б. Твисса, П. Друкера, а также казахстанских ученых. Особое внимание уделено подходам к классификации инноваций: выделяются технологические и нетехнологические виды, базисные, улучшающие и псевдоинновации, продуктовые и процессные инновации. Уточнено, что инновационный процесс носит циклический характер, включает последова-

тельность этапов от идеи до морального устаревания и представляет собой комплексное взаимодействие науки, предпринимательства, капитала и менеджмента. Сделан вывод о том, что инновационный процесс является механизмом трансформации интеллектуального потенциала общества в экономический результат, обеспечивающий рост производительности, формирование новых рынков и повышение качества жизни.

Ключевые слова: инновация, инновационный процесс, классификация инноваций, Шумпетер, научно-технический прогресс, конкурентоспособность, экономическое развитие.

Izeyev S.¹, Azbergenova R.¹

¹ Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

ECONOMIC CONTENT OF THE INNOVATION PROCESS

Abstract

The article reveals the economic essence of the innovation process, which is considered as a key factor of sustainable development and increasing the competitiveness of the economy. It is shown that innovation is not just a scientific discovery or technical invention, but the final result of their practical implementation and commercialization, aimed at meeting social needs and improving the efficiency of resource use. The paper analyzes various interpretations of the concept of "innovation" presented in the works of J. Schumpeter, H. Barnett, B. Santo, B. Twiss, P. Drucker, as well as Kazakhstani scholars. Special attention is paid to the approaches to innovation classification: technological and non-technological, basic, improving and pseudo-innovations, product and process innovations. It is clarified that the innovation process is cyclical, includes a sequence of stages from idea to moral obsolescence, and represents a complex interaction of science, entrepreneurship, capital, and management. The conclusion is made that the innovation process acts as a mechanism for transforming the intellectual potential of society into an economic result, ensuring productivity growth, the formation of new markets, and improvement in the quality of life.

Keywords: innovation, innovation process, innovation classification, Schumpeter, scientific and technological progress, competitiveness, economic development.

КІРІСПЕ

Жаһандану және ғылыми-техникалық прогресті жеделдету жағдайында инновациялар экономикалық өсу мен тұрақты дамудың негізгі факторына айналууда. Қазіргі әлемдік үрдістер ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігі инновацияларды тиімді қалыптастыру, енгізу және коммерцияландыру мүмкіндігіне тікелей байланысты екенін көрсетеді. Экономиканы жаңғырту және әртараптандыру сатысында тұрған Қазақстан үшін инновациялық саланы дамыту ерекше маңызға ие, өйткені ол жаңа өндірістерді қалыптастырудың, еңбек өнімділігін арттырудың және халықтың өмір сүру сапасын жақсартудың қайнар көзі болып табылады.

Зерттеудің өзектілігі – инновациялық дамудың тиімді стратегияларын әзірлеуге ғана емес, сонымен қатар әлемдік тәжірибені ұлттық жағдайларға бейімдеуге мүмкіндік беретін инновациялық процестің экономикалық мазмұнын, оның құрылымы мен механизмдерін терең түсіну қажеттілігінде.

Зерттеудің мақсаты – инновациялық процестің экономикалық мазмұнын ашу, оның ғылыми әдебиеттердегі түсіндірмелерін талдау, инновациялар түрлерінің классификациясы және оның Қазақстан экономикасының бәсекеге қабілеттілігін және тұрақты дамуындағы рөлін анықтау.

ЗЕРТТЕУ МАТЕРИАЛДАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ

Зерттеу мақсатына жету үшін келесі әдістерді қамтитын кешенді әдіс қолданылды:

1. Инновациялық процесті идеяны қалыптастыру, оларды инновациялық өнімге айналдыру және кейіннен коммерцияландыру кезеңдерін қамтитын тұтас динамикалық жүйе ретінде қарастыруға мүмкіндік беретін жүйелік тәсіл.

2. Инновациялық процестің әртүрлі түсіндірмелері мен модельдерін салыстыру, сонымен қатар оның негізгі экономикалық элементтерін анықтау үшін қолданылатын салыстырмалы және құрылымдық талдау әдістері.

3. Инновациялық қызметтің концептуалды аппараты мен теориялық негіздерінің эволюциясын қадағалауға мүмкіндік берген тарихи-логикалық әдіс.

4. Инновациялық процестің экономикалық мазмұны туралы авторлық көзқарасты қалыптастыруда қолданылатын синтез және жалпылау әдістері.

Мақалада зерттеу тақырыбына қатысты жарияланған еңбектер, сонымен қатар мерзімді басылымдар пайдаланылды.

НӘТИЖЕЛЕР МЕН ШІКІРТАЛАС

«Инновация» термині алғаш рет ғылыми зерттеулерде 21 ғасырда пайда болды және бір мәдениет элементтерінің екінші мәдениетке енуін білдірді. Әдетте бұл дәстүрлі африкалық және азиялық қоғамдарға ұйымдастырудың еуропалық әдістерін енгізуді білдірді [1, б. 9].

Технологиялық инновациялар және олардың экономикаға әсері 20 ғасырда ғана зерттеле бастады. Экономикалық категория ретінде инновацияның негізін салушы И.А. Шумпетер. Шумпетер өзінің «Экономикалық даму теориясы» атты еңбегінде дәстүрлі экономиканы жоққа шығарып, салауатты экономиканың «нормасы», экономикалық теория мен практиканың негізгі ақиқаты тепе-теңдік немесе оңтайландыру емес, кәсіпкер – инноватор қызметінің нәтижесінде туындайтын «динамикалық тепе-теңдік» деп есептеді. Бұл жағдайда инновациялар экономикалық жүйенің бір күйден екінші күйге ауысуын тудыратын «шығармашылық жойылуымен» қатар жүруі тиіс [2, б. 89]

Шумпетер инновацияны өндіріс факторларының жаңа комбинациясы ретінде қарастырады. Шумпетердің пікірінше, өндірістік факторлар комбинациясының өзгеруі келесі бес жағдайды қамтуы керек:

- жаңа, яғни тұтынушыларға әлі белгісіз тауарды өндіру немесе белгілі бір тауардың жаңа сапасын жасау;

- жаңа, яғни өнеркәсіптің белгілі бір саласында әлі де іс жүзінде белгісіз, міндетті түрде жаңа ғылыми жаңалыққа негізделмейтін және сәйкес өнімді коммерциялық пайдаланудың жаңа әдісінен де тұруы мүмкін өндіріс әдісін енгізу.

- жаңа сату нарығын дамыту, яғни бұл нарықтың бұрын болған-болмағанына қарамастан, осы елде өнеркәсіптің берілген саласы әлі ұсынылмаған нарық;

- шикізаттың немесе жартылай фабрикаттардың жаңа көзін алу, бұл көздің бұрын болғанына немесе жай ғана есепке алынбағанына немесе қол жетімсіз болып саналғанына немесе әлі ашылмағанына қарамастан;

- сәйкес қайта құруды жүргізу, мысалы, басқа кәсіпорынның монополиялық жағдайын қамтамасыз ету [2, 159 б.].

Шумпетердің идеялары инновация бойынша байыпты зерттеулердің басталуына қуатты серпін болды, олардың ішінде инновациялық процестің заңдылықтарын, әдістемесін және инновациялық қызметті ұйымдастыруды зерттеу мәселелеріне көп көңіл бөлінеді.

Дүниежүзілік экономикалық әдебиеттерді талдау «инновация» түсінігіне кейде тіпті бір-біріне қарама-қайшы келетін көптеген әртүрлі анықтамалардың бар екенін көрсетеді. Алыс-жақын шетел ғалымдары, сондай-ақ қазақстандық ғалымдар берген анықтамаларға тоқталайық.

Сонымен, американдық экономист Х.Барнетт инновацияны бұрыннан бар формада сапалық жағынан ерекшеленетін ой, зат немесе мінез-құлық деп түсінеді [3, б. 9].

Біздіңше, бұл анықтаманың құндылығы идеяның, ойдың, мінез-құлықтың сапалық жаңалығы бірінші орынға қойылады. «Инновация» категориясын мұндай түсінудің кемшілігі - ойдың, идеяның, өнертабыстың өзі практикалық қолдануды таппаса, сол күйінде қалатындығы. Инновация – адам қызметінің сферасына енгізілген объект, оның мақсаты тиісті салалардағы әсерді арттыру болып табылады.

Венгриялық экономист Борис Санто өзінің «Инновация экономикалық даму құралы ретінде» атты кітабында инновацияны әлеуметтік, техникалық, экономикалық процесс, идеяларды, өнертабыстарды іс жүзінде қолдануды сипаттайды, бұл олардың қасиеттері бойынша жақсырақ өнімдер мен технологияларды жасауға әкеледі, ал егер ол экономикалық пайдаға бағытталған болса, оның нарықта пайда болуы қосымша табыс әкеле алады және маркетингтік қызметтің барлық спектрін қамтуы мүмкін.

Бұл анықтаманың ғылыми маңыздылығы инновацияны анықтамада дұрыс айтылғандай ғылыми-техникалық прогрестің шеңберімен шектелмейтін процесс ретінде тануда: ол да әлеуметтік-экономикалық процесс. Бұл анықтаманы жете бағаламау тек жаңа технологияларды және өз көрсеткіштері бойынша жақсырақ өнімдерді «инновациялар» деп тану болып табылады.

Американдық зерттеуші Б.Твисс «инновацияны» «өнертабыстың» немесе идеяның экономикалық мазмұнға ие болатын процесі ретінде түсіндіреді [4, б. 36-37]. Басқаша айтқанда, барлық «өнертабыстар» жаңалыққа айналмайды, тек нарық мойындағандары ғана. Табысты инновация, деп жазады Б.Твисс, тұтынушы төлеуге дайын жаңа нәрсенің нарықтағы ұсынысы. Бұл жаңа нәрсе не жаңа технологияның пайда болуының нәтижесі, не белгілі технологияның дәстүрлі емес қолданылуының нәтижесі [5, б. 44].

«Инновацияны» бұлай түсіндірудің ерекшелігі, инновация нарықтың жаңа өнімді танудың нәтижесі болып табылады. Бұл тұрғыда «инновацияны» түсіну өте маңызды, өйткені Қазақстанда ғылыми-техникалық прогресс пен инновацияның нәтижелері бірдей ұғымдар деген пікір әлі де бар. Инновация ғылыми-техникалық прогрестің коммерциялық жүзеге асырылған нәтижесі болып табылады. Тағы бір американдық экономист П.Друкер «Нарық: қалай көшбасшы болуға болады» атты еңбегінде инновация техникалық емес, экономикалық немесе әлеуметтік ұғым болып табылады және инновациялық шешімнің мақсаты инвестицияланған ресурстардың қайтарымдылығын арттыру болып табылады деп жазады. Қазіргі экономикалық теория бойынша инновация ұсынысқа емес, сұраныс саласына жатады, өйткені ол тұтынушының ресурстардан алатын құндылығы мен пайдалылығын өзгертуді енгізеді [5].

Бұл анықтама нарықтық немесе әлеуметтік жаңалықтың ғылыми-техникалық жағынан басымдылығын мойындауды анық көрсетеді. Шынында да, жаңа өнім немесе процесс адамдарға пайдалы болуы керек немесе басқаша айтқанда, олардың қажеттіліктерін қанағаттандыруы керек. Инновация қоғам мойындау призмасынан өткеннен кейін ғана инновацияға айналады. Бірегей технологиялық жаңалық анықталған жанама әсерлерге байланысты қоғамда сұранысқа ие болмайды делік. Бұл жай ғана жаңалық болып қала береді, көп ұзамай ұмытылады.

В.Г. Медынский инновацияны инновацияларды іс жүзінде қолдану арқылы жақсы қасиеттері бар тауарларды немесе қызметтерді жасауға әкелетін әлеуметтік, техникалық, экономикалық процесс деп анықтайды [6, б.13].

Бір жағынан, Б.Санто ұсынған анықтамадағыдай, «инновация» түсінігін бұлай түсіндіруде ғылыми-техникалық прогрестің шеңберінде ешқандай шектеулер жоқ. Инновация, дұрыс айтылғандай, сонымен қатар әлеуметтік және экономикалық процесс. Екінші жағы-

нан, бұл тек тауарлар мен қызметтер ғана емес, сонымен қатар өндіріс факторларының өзара әрекеттесуінің жаңа тәсілдері, жаңа ұйымдастыру әдістері және т.б.

Қазақстандық ғалымдардың ғылыми еңбектерінде де «инновация» категориясының мағыналы түсіндірмелері бар. Мысалы, Ф.М. Днишев инновацияны адам санасының жетістіктерін (жаңа идеялар, ашулар, өнертабыстар, жетілдірулер және т.б.) белгілі бір салада – жаңа еңбек құралдарын немесе өнімдерін өндіруде, неғұрлым тиімді технологияларды, энергия көздерін пайдалануда, жаңа қару-жарақ пен олардан қорғау құралдарын жасауда, еңбекті ұйымдастыру формаларын жетілдіруде, халықаралық ынтымақтастықтың, халықаралық ынтымақтастықтың, сауда нысандарының, т.б. [7, б. 14].

Ф.Г. Әлжанова зерттеу объектісі мен пәніне байланысты инновацияны процесс немесе процестің нәтижесі ретінде қарастыруға болатынын атап көрсетеді. Материалдық мағынадағы инновация оларды қабылдайтын және пайдаланатын жүйе үшін жаңа идеяны, әрекетті немесе материалдық объектіні білдіреді. Сонымен бірге инновация – жаңа пайдалы нәтиженің пайда болуы, дамуы, бейімделу және пайдалану процесі [8, б. 13].

Б.А. Кембаев, Ф.И. Ахметов, А.Қ. Төлебаев пен В.П. Дзекунов инновацияларға «... жаңа немесе жетілдірілген өнімді (жұмыс, қызмет) өндіруді ұйымдастыру үшін қолданылатын әртүрлі сипаттағы инновациялар – ұйымдастырушылық, технологиялық, техникалық және басқалары» деген анықтама береді [9, б. 8].

Осылайша, қазіргі уақытта экономикалық әдебиеттерде «инновация» терминін түсіндіруге қатысты ортақ пікір жоқ.

Осы бағытта ғалымдар жүргізген зерттеулерге сыни талдау жасай отырып, «инновация» категориясына авторлық анықтаманы ұсынамыз. Инновация – экономикалық, қаржылық, құқықтық, әлеуметтік, басқарушылық, экологиялық және адам қызметінің басқа да салаларындағы инновацияның практикалық дамуының соңғы нәтижесі.

Әлемдік экономикалық әдебиеттерде инновациялар жиынтығының құрылымы, классификациялық белгілердің құрамы мен сипаттамалары туралы пікірлер мен көзқарастардың жеткілікті кең ауқымы қалыптасқанына қарамастан, инновацияларды классификациялау мәселесі бүгінгі күні де өзекті болып отыр. Инновацияның жіктелуінің қаншалықты дұрыс анықталғандығы инновациялардың тиімділігін басқаруға мүмкіндік береді. Осыған байланысты, біздің ойымызша, қолданылатын жіктеулердің негізінде жатқан маңызды белгілерді қарастыру қажет. Белгілі классификациялардың көпшілігі типологияға негізделген, яғни пәндер жүйесін бөлуге және оларды жалпылама үлгі немесе типті пайдалана отырып топтастыруға негізделген ғылыми әдіс.

Жалпы алғанда, барлық инновациялар екі негізгі категорияға бөлінеді - технологиялық және технологиялық емес.

Ғалымдар еңбек өнімділігінің деңгейіне тікелей әсер еткен технологиялық жаңалықтарға ерекше көңіл бөледі. Сондықтан оларға ғылыми-техникалық прогрестің элементтері болып табылатын барлық өзгерістер: құралдар, әдістер, өндіріс технологиялары кіреді.

Технологиялық емес инновациялар ұйымдастырушылық, басқарушылық, құқықтық, әлеуметтік, экологиялық және т.б сипаттағы жаңалықтарды қамтиды.

Экономикалық әдебиеттерде кездесетін инновацияларды жіктеу тәсілдерінің ішінде, біздің ойымызша, Г.Менштің, Х.Фриманның, А.И. Пригожиннің, сондай-ақ ТМД елдері ғалымдарының бірқатар ұжымдық зерттеулеріне назар аударайық.

Қазіргі уақытта инновацияларды жіктеудің ең белгілі тәсілдерінің бірі Г.Менш, Х.Фриман еңбектерінде ұсынылған. Бұл тәсілдегі жіктеу негізі технологиялық инновациялардың экономикалық әсері болып табылады. Г.Менш өз еңбектерінде жалпы жиынтықтан негізгі, жетілдіретін және псевдоинновацияларды бөліп көрсетті.

Негізгі инновациялар өнеркәсіптің жаңа салаларын, бизнес салаларын, өткізу нарықтарын тудырады. Олар жаңа ұрпақтарды қалыптастырады, жаңалықтарды практикалық қолдану саласын көрсетеді.

Жақсарту инновациялары негізгілерге қатысты екінші ретті болып табылады, олардан кейін пайда болады, оларды пайдаланудың қолданыстағы шарттарына, тұтынушылардың талаптарына сәйкес технологияны, машина жүйелерін, өндіріс әдістерін ұтымды ету мүмкіндіктерін көрсетеді.

Псевдоинновациялар ғылыми-техникалық прогрестің, өндірістік және технологиялық қажеттіліктердің нәтижесінде емес, әдетте, сәннің, қоғамдық көңіл-күйдің әсерінен туындайтын «жаңа» өнімдердің параметрлерінің елеусіз өзгеруімен сипатталады.

Әлбетте, коммерциялық табысқа жету жағдайында экономикалық нәтиже алу тұрғысынан ең қолайлысы негізгі инновациялар болып табылады, олардың негізгі сипаттамасы жаңалықтың жоғары деңгейі болып табылады. Сонымен, жаңашылдық инновациялар типологиясының маңызды критерийлерінің бірі болып табылады. Сонымен қатар, оның дәрежесі белгілі бір инновацияның бәсекеге қабілеттілігін, оған деген тұтынушылық сұранысты анықтайды.

Жаңалықты тек белгілі бір уақыт аралығында, енгізілген жаңалық моральдық ескіруге ұшырамаған кезде ғана бағалауға болады. Сондықтан жаңалық ұғымының өзін екі аспектіде қарастырған жөн. Бұл ғылыми-техникалық жаңалық және нарықтық жаңалық болуы мүмкін. Осыған сүйене отырып, жаңалық объектідегі өзгерістердің түбегейлілігін сипаттайтын және оны жаңа деп атауға құқық беретін қасиеттер жиынтығы ретінде анықталады.

Классификация белгілері ретінде өнімнің жаңалығының уақыттық және сапалық сипаттамаларын көптеген авторлар пайдаланады. Сондықтан экономикалық зерттеулерде жиі кездесетін түбегейлі жаңалықтарды бөлу іс жүзінде Г.Менштің көзқарасын қайталау болып табылады.

Бірінші классификациялық тәсілдегі басқа позицияның авторы Х.Фриман өзінің жиынтығында өнімді – инновацияны және процесс – инновацияны ажыратады.

Өнімді инновациялау – өндіріске принципті түрде жаңа өнімдерді немесе жетілдірілген өнімді енгізу.

Процесс инновациялары өнім өндірудің технологиялық жаңа немесе айтарлықтай жаңа түрлендірілген нысандары мен әдістерін әзірлеу мен енгізуді қамтиды. Бұл тұжырымнан туындайтындай, мұнда негізгі жіктеу белгісі өзгерту объектісі болып табылады - сәйкесінше, не принципті жаңа өнім, не бұрын игерілген өнімді шығарудың жетілдірілген әдісі.

Бірінші тәсіл аясында инновацияларды жіктеудің тағы бір схемасын Я. ван Дейн ұсынған. Ғалым экономикалық динамиканың ұзақ толқындарын зерттей отырып, әртүрлі типтегі инновациялардың пайда болуы «ұзын толқын» түрінде ұсынылған әлеуметтік-экономикалық және ғылыми-техникалық дамудың әртүрлі фазаларымен байланысты деген гипотезаны алға тартты. Осыған байланысты Я. ван Дейн инновацияның келесі түрлерін ажыратуды ұсынды:

- негізгі өнім (жаңа нарықтарды қалыптастыру және жаңа салаларды құру);
- толықтырушы өнім (қолданыстағы салалардағы нарықты кеңейту);
- негізгі технологиялық (ірі технологиялық жүйелердің негізін құрайтын);
- бірін-бірі толықтыратын технологиялық инновациялар (негізінен табиғи ресурстарды өндіру және өңдеумен байланысты) [10, б. 100].

Инновацияларды классификациялаудың маңызды аспектісі бастама көзі болып табылады. Осы критерий бойынша П.Дракер ұсынған классификация қызықты болып көрінеді. Автор келесі инновацияларды ажыратуды ұсынады:

- күтпеген оқиғаға негізделген инновациялар;
- шындық пен ол туралы идеялар арасындағы сәйкессіздікке негізделген инновациялар;

- процестің қажеттіліктеріне негізделген инновациялар;
- саланың немесе нарықтың құрылымындағы өзгерістер нәтижесіндегі инновациялар;
- демографиялық өзгерістерге негізделген инновациялар;
- қабылдаудың, көңіл-күйдің және құндылықтар жүйесінің өзгеруіне негізделген инновациялар;
- жаңа білімге негізделген инновациялар.

Жаңа білімге негізделген инновациялар назар аударатын объект болып табылады және үлкен пайда әкеледі. Олар қоғам алдында нағыз жаңашылдық болып табылады. Дәуірлік инновациялардың жалпы көлемінде жаңа білімге негізделген инновациялардың үлесі өте жоғары. Оның үстіне білім міндетті түрде ғылыми немесе техникалық болуы міндетті емес. Әлеуметтік білімге негізделген инновациялар одан кем әсер ете алмайды [6]. Көптеген авторлар бірдей жіктеу негіздері мен белгілерін белгілеу үшін сәл басқа тұжырымдарды пайдаланады. Сондықтан біз ұсынған инновациялар классификациясының нұсқасында жиі қолданылатын аналогтарды көрсете отырып, олардың сипаттамалары келтірілген.

«Инновация» экономикалық категориясының жиі қолданылатын анықтамаларын, сондай-ақ оның жіктелуін сыни тұрғыдан қарастырып, осы екі тармақ бойынша негізгі қорытындыларды жасай отырып, біз инновациялық процестің экономикалық мәнін ашуға көшеміз. Ол үшін ең алдымен инновациялық қызметтің мәнін ашу қажет болады.

Инновациялық қызмет жүйелі процесс ретінде жаңа және бұрыннан бардан өзгеше бірдеңені жасауға, бар тауарлар мен қызметтерді, өндіріс әдістерін, құндылықтар жүйесін және т.б. өзгертуге және жаңартуға бағытталған. Инновациялық қызмет жеке адамға да, еңбек ұжымына да, аймаққа және бүкіл елге тән ерекше экономикалық категория. Кез келген инновациялық қызметке тән қасиет инновациялық идеяларды анықтау және оған тән әлеуетті жүзеге асыру болып табылады. Экономикалық ғылыми-техникалық әдебиеттерде инновациялық қызмет көбінесе ғылыми зерттеулермен, өнімнің жаңа түрлерін жасаумен, тауар өндірудің жаңа техникасы мен технологиясымен шектеледі. Дегенмен, инновацияның ауқымы біршама кеңірек, өйткені оның негізінде интеллектуалдық белсенділіктің кез келген түрі бар.

Сонымен, инновациялық қызмет – инновациялық процесті жүзеге асыруға бағытталған шаралар мен күш-жігердің жиынтығы. Сонымен қатар, инновациялық процесс – инновацияларды алу және тарату мақсатында ғылыми білімді, кәсіпкерлікті, капиталды және басқаруды біріктіретін, уақыт бойынша бір-бірінен кейінгі кезеңдері ерекшеленетін, қызмет түрлері бойынша ерекшеленетін, инновацияларды құру мен пайдалануды қамтамасыз ететін процесс.

Жалпы алғанда инновациялық процесс өнертабысты, жаңа технологияларды, өнім мен қызмет түрлерін, өндірістік, қаржылық, әкімшілік немесе басқа сипаттағы шешімдерді және интеллектуалдық қызметтің басқа да нәтижелерін алу және коммерцияландырудан тұрады.

Нақты инновациялық процестің мазмұнын жүзеге асыру объектісі – өнім немесе процесс анықтайды, оның негізінде осы процестің екі түрі ажыратылады.

Инновациялық процестің негізгі белгілері циклділік және кезеңділік сипаты болып табылады, оның мәні кез келген жаңа білім өзінің жеке кезеңдері мен кезеңдерінің контекстінде оны жүзеге асырған өнімдер мен процестердің моральдық ескіру сәтіне дейін толық циклден өтеді.

Инновацияның егжей-тегжейінің масштабына байланысты әртүрлі деңгейдегі циклдар бар. Сондықтан инновациялық процестің өзін екі түрлі түсіндіруге болады. Инновациялық ауытқулардың циклдік сипатының заңдылығы тұрғысынан ол түбегейлі инновацияларға негізделген өнімге, технологияға және жабдыққа сапалы жаңа өнімдердің пайда болуына, өндіріс жағдайларының және тұтынудың өзіндік құнының құрылымының өзгеруіне әкелетін өзгерістер кешенін жүзеге асыруды білдіреді. Нақты инновацияның өмірлік цикліне келетін болсақ, ол бар әлеуметтік қажеттіліктерді қанағаттандырудың жаңа әдісін тұжырымдайтын немесе жаңаларын тудыратын өзгерістерді жүзеге асыруға арналған оқиғалар тізбегі.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі

- 1 Альжанова Ф.Г. Организация и регулирование инновационной деятельности в условиях рыночных отношений. Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук: .08.00.05. — Алматы, 1999. - 158 с.
- 2 Шумпетер И.А. Теория экономического развития: исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры./ И.А. Шумпетер - М.: Прогресс, 1982. - 455 с.
- 3 Санто Б. Инновация как средство экономического развития. Пер.с венг./ Б. Санто - М.: Прогресс, 1990. - 296 с.
- 4 Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями. Сокр. пер. с англ. / Б.Твисс - М.: Экономика, 1989. - 271 с.
- 5 Друкер П. Рынок: как выйти в лидеры. Практика и принципы. / П.Друкер. М., 1992.- 352 с.
- 6 Медынский В.Г. Инновационный менеджмент: Учебник. / В.Г. Медынский – М.: ИНФРА-М, 2004. – 295 с.
- 7 Днишев Ф.М. Особенности инновационного типа развития производительных сил // Известия МОН РК, НАН РК. Серия общественных наук. - 2002.-№2.- С. 12-20.
8. Кенжегузин М.Б., Днишев Ф.М., Альжанова Ф.Г. Наука и инновации в рыночной экономике: мировой опыт и Казахстан.- Алматы, ИЭ МОН РК, 2005. – 256 с.
- 9 Кембаев Б.А., Ахметов Ф.И., Тулебаев А.К., Дзекунов В.П. Инновационная деятельность в Республике Казахстан: состояние и проблемы развития. Аналитический обзор. - Алматы: КазГосИНТИ, 2002. - 78 с.
- 10 Длинные волны: Научно-технический прогресс и социально-экономическое развитие// С.Ю. Глазьев, Г.И. Микерин, П.Н. Тесля и др.- Новосибирск: Наука. Сиб. отделение, 1991. – с. 224.

References

- 1 Aljanova F.G. Organizatsiya i regulirovanie innovatsionnoi deyatelnosti v usloviyah rynochnykh otnoshenii. Dissertatsiya na soiskanie uchenoi stepeni kandidata ekonomicheskikh nauk: .08.00.05. — Almaty, 1999. - 158 s.
- 2 Şumpeter İ.A. Teoriya ekonomicheskogo razvitiya: issledovanie predprinimatelskoi pribyli, kapitala, kredita, protsenta i tsikla konъюunktury./ İ.A. Şumpeter - M.: Progress, 1982. - 455 s.
- 3 Santo B. İnnovatsiya kak sredstvo ekonomicheskogo razvitiya. Per.s veng. / B. Santo - M.: Progress, 1990. - 296 s.
- 4 Tviss B. Upravlenie nauchno-tehnicheskimi novovvedeniyami. Sokr. per. s angl. / B. Tviss - M.: Ekonomika, 1989. - 271 s.
- 5 Druker P. Rynok: kak vyiti v lidery. Praktika i printsipy. / P.Druker . M., 1992. - 352 s.
- 6 Medynskii V.G. İnnovatsionnyi menedjment: Uchebnik. / V.G. Medynskii – M.: İNFRA-M., 2004. – 295 s.
- 7 Dnişev F.M. Osobennosti innovatsionnogo tipa razvitiya proizvoditelnyh sil // İzvestiya MON RK, HAN RK. Seriya obşestvennyh nauk. - 2002. - №2.- S. 12-20.
8. Kenjeguzin M.B., Dnişev F.M., Aljanova F.G. Nauka i innovatsii v rynochnoi ekonomike: mirovoi opyt i Kazahstan.- Almaty, İE MON RK, 2005. – 256 s.
- 9 Kembaev B.A., Ahmetov F.İ., Tulebaev A.K., Dzekunov V.P. İnnovatsionnaya deyatelnost v Respublike Kazahstan: sostoyanie i problemy razvitiya. Analiticheskii obzor. - Almaty: KazGosİNTİ, 2002. - 78 s.
- 10 Dlinnye volny: Nauchno-tehnicheskii progress i sotsialno-ekonomicheskoe razvitie // S.Yu. Glazev, G.İ. Mikerin, P.N. Teslya i dr.- Novosibirsk: Nauka. Sib. otdelenie, 1991. – s. 224.